

КАРЛ МАРКС / РОЗА ЛЮКСЕМБУРГ /
 ХЕРМАН ГОРТЕР / ОТО РЮЛЕ / В. И. ЛЕНИН /
 АЛЕКСАНДРА КОЛОНТАЙ / АНТОН ПАНЕКУК /
АВТОНОМИЗЪМ / С. Л. Р. ДЖЕЙМС / РАЯ
 ДУНАЕВСКАЯ / ГРЕЙС ЛИИ / МАРТИН
 ГЛЕЙБЪРМАН / КОРНЕЛИУС КАСТОРИАДИС /
 ДАНИЕЛ МОТЕ / **И МАРКСИЗЪМ:** / ГИ ДЕБОР /
 АТИЛА КОТАНИ / РАУЛ ВАНЕГЕЙМ /
 РЕНЕ РИЗЕЛ / СИТУАЦИОНИСТКИ
 ИНТЕРНАЦИОНАЛ / ФРАНКО БЕРАРДИ –
 БИФО / **ОТ ПАРИЖКАТА** / СЕРДЖО БОЛОНЯ /
 МАРИО ТРОНТИ / ПАОЛО ВИРНО / ЕДИ
 ШЕРКИ / МИШЕЛ ВИЕВОРКА / МАРКО
 ЖАКЕМЕ / **КОМУНА** / ДЖАНКАРЛО ВИТАЛИ /
 СВЕТОЗАР СТОЯНОВИЧ / ПАОЛО ФРЕЙРЕ /
 СЕЛМА ДЖЕЙМС / **ДО СВЕТОВНИЯ**
 МАРИАРОСА ДАЛА КОСТА / СИЛВИЯ
 ФЕДЕРИЧИ / МИДНАЙТ НОУТС / ХАРИ
 КЛИЙВЪР / АЛЕН БАДИУ / **СОЦИАЛЕН ФОРУМ**
 ЖАК РАНСИЕР / МАЙКЪЛ ХАРТ / ДЖОРДЖ
 КАФЕНЦИС / ТИКУН / БОАВЕНТУРА
 ДЕ СУСА САНТОС

СЪСТАВИТЕЛИ

НИКОЛАЙ КЪРКОВ
 СТАНИМИР ПАНАЙОТОВ

Comune di Padova
 Sistema Bibliotecario

ALF - SLD

Sez. 4

Sottosez. b. 8

Serie 4

Sottos. 1

Unità 212d

PUV 55

b unita 8

ANARRES

Из „Жените и подкопаването на общността” (1971)¹

Тези наблюдения представляват опит да се дефинира и анализира „женският въпрос” и да се локализира въпросът в цялостната „женска роля”, както е създадена от капиталистическото разделение на труда.

Поставяме на челно място в тези страници домакинята като централната фигура на тази женска роля. Допускаме, че всички жени са домакини, и дори тези, които работят извън дома си, продължават да са домакини. Така че, на световно ниво, именно това, което е особено за домакинската работа, измервана не само според броя часове и естеството на работата, но и като качество на живот и качество на отношения, които тя поражда, определя мястото на жената, където и да се намира и към която и класа да принадлежи. Тук се съсредоточаваме върху позицията на жената от работническата класа, но това не означава, че предполагаме, че само жените от работническата класа са експлоатирани. По-скоро е за да утвърдим ролята на домакинята от работническата класа, която смятаме за незаменима в капиталистическото производство, която е *определящата* за позицията на всички други жени. Всеки анализ към жените като каста, в такъв случай, трябва да изходи от анализа на позицията на домакините от работническата класа.

За да разгледаме домакинята като централна фигура, на първо място е необходимо да се анализира накратко как капитализмът, унищожавайки предхождащите го видове семейства и общности, е създал съвременното семейство и ролята на домакинята в него.

Този процес далеч не е приключил. Когато говорим за Запада като цяло или за Италия в частност, искаме да бъде ясно, че в степента, в която капиталистическият начин на производство поставя Третия свят под своето командване, то там същият унищожителен процес трябва да се случва, а и се случва. Нито пък следва да приемаме за даденост, че семейството, такова, каквото го познаваме днес в най-

---

¹ Преводът е направен по изданието: Mariarosa Dalla Costa, „Women and the Subversion of the Community”, англ. превод на Mariarossa Dalla Costa и Selma James, в: Mariarossa Dalla Costa and Selma James, *The Power of Women and the Subversion of Community*, Bristol: The Falling Press, 1972, pp. 19-20, 25-27, 30-40, 47-49; благодарности на авторката за разрешението да публикуваме този превод и безвъзмездно предоставените авторски права; бел. ред.

технологично напредналите западни държави, е последната форма, която семейството може да приеме в капитализма. Но анализът на нови тенденции може да бъде продукт само на анализа на това, как капитализмът е създал това семейство и каква е ролята на жената днес, всяко като отделен момент в процеса.

Предлагаме да завършим тези наблюдения върху женската роля също като анализираме позицията на жената, която работи извън дома, но това по-нагам. Искаме просто да посочим връзката между два на пръв поглед отделни опита: този на домакинята и този на работещата жена.

Ежедневните борби, с които жените се заемат от края на Втората световна война насам, се изправят директно срещу организацията в фабриката и дома. „Ненадеждността“ на работничките, от която шефовете се оплакват, се разраства бързо. Уклонът към по-чести отсъствия от работа, по-малко уважение към графика, по-висока трудова мобилност е общ за младите работници и от мъжки, и от женски пол. Но там, където мъжът в ключовия период от младежките си години ще бъде единствената опора на новото семейство, жените, като цяло неограничавани по този начин, които винаги трябва да вземат предвид домакинската работа и които при всеки случай са с единия крак извън „обществото“, биват принудени да са даже още по-неангажирани спрямо работната дисциплина, като налагат прекъсване на производствения поток и оттам - по-високи разходи за капитала. (Това е едно от извиненията за дискриминационните надници, които многократно компенсират загубите, понасяни от капитала.) Именно същата тази тенденция на освобождаване от задължения преживяваме, когато групи от домакини оставят децата си с бащите им на тяхната месторабота²; тази тенденция е, и все повече ще бъде, такава на решителните форми на кризата в системите на фабриката и в социалната фабрика.

[...]

Експлоатацията на ненадничния труд

[...]

До степента, до която капиталът вербува мъжа и го превръща в надничен работник, той създава зев между него и всички останали

---

2 Това се случи като част от масова демонстрация на жени, чествали Международния ден на жената в САЩ през август 1970 г.; бел. авт.

пролетарии без надница, за които, като не участват пряко в социалното производство, следователно се предполага, че са неспособни да бъдат субекти на социалния бунт.

От времето на Маркс е ясно, че капиталът управлява и се развива посредством надницата, сиреч че основата на капиталистическото общество е надничният работник и неговата или нейната пряка експлоатация. Това, което не е било нито ясно, нито допускано от страна на организациите на работническото движение, е, че експлоатацията на ненадничния труд се организира именно чрез надничния. Тази експлоатация е даже още по-ефективна, защото липсата на надница я скрива. Т.е. надницата повелява по-голямо количество труд, отколкото е видно при спазвяването във фабриката. *Когато става въпрос за жените, техният труд, изглежда, е лична услуга извън сферата на капитала.* Жената, изглежда, като че ли страда само от мъжкия шовинизъм, който я тласка насам-натам, защото капитализмът значел само обща „несправедливост“ и „лошо и неразумно поведение“; малкото мъже, които забелязаха това, ни убедиха, че това било „потискане“, но не и експлоатация. Ала „потискането“ скри един друг и по-всепроникващ аспект на капиталистическото общество. Капиталът изключва децата от дома и ги праща на училище не само защото се пречат в пътя на по-„производителния“ труд на другите или само за да ги индоктринира. Господството на капитала чрез надницата принуждава всеки дееспособен човек да функционира според закона за разделението на труда, и то да функционира по начини, които, ако не непосредствено, поне в крайна сметка все пак са изгодни за разпространето и разпространението на господството на капитала. Това, в основата си, е смисълът на училището. *Когато става въпрос за децата, техният труд, изглежда, е да се учи в името на собственото им благо.*

Пролетарските деца са принудени да преминават през същото образование в училищата: това е капиталистическата уравниловка срещу безкрайните възможности за образование. От друга страна, жената е изолирана въщи, застава да полага труд, смятан за неквалифициран, трудът по раждането, отглеждането, дисциплинирането и обслужването на работника за производство. Нейната роля в цикъла на социалното производство остава невидима, защото само продуктът на нейния труд, *работникът*, е видим. С това тя самата е хваната в капана на докапиталистически условия на труд и никога не ѝ се плаща надница.

И когато казваме „докапиталистически условия на труд“, нямаме само предвид жени, които трябва да ползват метли за метене. Дори и най-добре оборудваните американски кухни не отразяват днешното ниво на технологично развитие; най-много да отразяват технологията от XIX в. Ако не ви се плаща почасово, в известни граници, на

никой не му пука колко време ви отнема, за да си свършите работата.

Тук имаме работа не само с *количествено*, но и *качествено* различие от другите видове работа, и то произтича именно от вида стока, която този труд е предназначен да произвежда. В рамките на капиталистическата система като цяло, производителността на труда не нараства освен ако няма конфронтация между капитал и класа: технологичните нововъведения и сътрудничеството са същевременно моменти на атака за работническата класа, и моменти на капиталистическо противодействие. Но ако това важи за производството на стоки в по-общ план, то не важи за производството на онзи специален клас стоки - работната сила. Ако технологичните нововъведения биха могли да намалят границата на необходимия труд и ако борбата на работническата класа в промишлеността може да използва това нововъведение, за да си спечели повече свободно време, не можем да кажем същото за домакинската работа; в степенята, в която жената *в условия на изолация* трябва да ражда, отглежда и да отговаря за децата, високата механизация и домакинските задължения не освобождава никакво свободно време за жената³. Тя е винаги на крак, защото не съществува машина, която да ражда и да се грижи за децата. По-високата производителност на домакинската работа чрез механизация следователно може да бъде съотнесена само с някои специфични задължения, например готвене, пране, чистене. Работният ден на домакинята е нескончаем не защото тя не разполага с машини, а защото е изолирана⁴.

3 В никакъв случай не игнорираме опитите към днешния ден да се произведат бебета в епруветка. Но днес тези механизми принадлежат напълно на капиталистическата наука и контрол. Използването им би било изцяло против нас и срещу класата. Не е в наш интерес да абдикираме от създаването на потомство, да го поверим в ръцете на врага. В наш интерес е да овладеем свободата да се размножаваме, за която няма да заплащаме нито с цената на надницата, нито с цената на социалното изключване; бел. авт.

4 В степенята, в която не технологичното нововъведение, а само „човешката грижа“ може да отглежда децата, действителното освобождение от *домакинското работно време, качествена промяна на домакинския труд* може да произлезе само от едно движение на жените, от борбата на жените: колкото повече расте движението, толкова по-малко мъжете - и на първо място политическите поборници - могат да разчитат на грижите за пеленачетата от страна на жените. И в същото време новата социална среда, която движението създава, предоставя на децата социално пространство с присъствието и на мъже, и на жени, което няма нищо общо с детските градини, организирани от Държавата. Ето това вече са победи на борбата. Именно защото те са *резултати* на движение, което по естеството си е битка, те не целят да *заменят*

[...]

Принадената стойност и социалната фабрика

Към този момент искаме да започнем да разчистваме терена за един определен възглед, който ортодоксалният марксизъм, особено в идеологията и практиката на т.нар. марксистки партии, винаги е вземал за даденост. А той е следният: когато жените остават извън социалното производство, сиреч извън социално организирания производствен цикъл, те остават и извън социалната производителност. С други думи, жената винаги се е разглеждала като психологически подчинена личност, която, освен в случаи, в които я наемат маргинално на работа извън дома, си стои извън производството; по същество тя е доставчик на редица потребителни стойности у дома. Такъв е общо взето възгледът на Маркс, който на базата на наблюденията си върху съдбата на жените във фабриките, заключава, че може би е по-добре за тях да си стоят вкъщи, където пребивава морално по-висока форма на живот. Ала истинската същност на ролята на домакинята никога не се проявява ясно у Маркс. И все пак наблюдателите отбелязват, че жените от Ланкашайър - работнички от памучната индустрия за повече от век - са по-освободени сексуално и че мъжете им помагат в домашните задължения. От друга страна, в районите на йоркширските въглищни мини, където един малък процент от жените работели извън дома, жените биват повече доминирани от фигурата на съпруга. Дори тези, които били в състояние да дефинират експлоатацията на жените в социализираното производство, впоследствие не могат да преминат към разбиране експлоатираната позиция на жената в дома; мъжете са твърде компрометирани в отношението си към жените. Поради тази причина само жените могат да определят себе си и да се приближат към женския въпрос.

Трябва да изясним, че в рамките на надницата, домакинската работа произвежда не просто потребителни стойности, но играе съществена роля за производството на принадлезна стойност.⁵ Това важи за

самата борба с никаква форма на сътрудничество; бел. авт.

5 Някои от първите читатели на английското издание сметнаха, че тази дефиниция на женския труд трябва да бъде по-прецизна. Това, което точно имахме предвид е, че домакинската работа като работа е *производителна* в марксистки смисъл, сиреч тя произвежда принадлезна стойност.

Говорим веднага след това за производителността на женската роля като цяло. Да стане по-ясна производителността на жената както така, както тя

ролята на жената в нейната цялост като личност, която е подчинена на всички нива - физическо, психическо и професионално, която е имала и продължава да има съвсем определено и жизненоважно място в капиталистическото разделение на труда, *в преследването на производителността на социално ниво*. Нека сега проучим по-конкретно ролята на жената като източник на социална производителност, т.е. на създаването на принадлезна стойност. На първо място в семейството.

А. ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТТА НА ПЛАТЕНОТО РОБСТВО, БАЗИРАНО НА НЕПЛАТЕНОТО РОБСТВО

В дефиницията на платения труд често се твърди, че при домашния труд жените не са производителни. Всъщност точно обратното е вярно, ако човек се замисли за огромното количество обществени услуги, които капиталистическата организация преобразува в приватизирана дейност, нагърбвайки с тях домакините. Домашният труд не е същество „женска работа“; една жена не се реализира или пък уморява по-малко от пране и чистене от мъжа. Това са обществени услуги до толкова, доколкото те служат на възпроизводството на работната сила. А капиталът, именно като установява семейната си структура, „освобожда“ мъжа от тези задължения, така че той да е напълно „свободен“ за *пряка експлоатация*; така че той да е свободен да „печели“ достатъчно, за да е в състояние жената да го възпроизвежда като работна сила⁶. Той следователно прави от мъжете платени роби в степенята, в която успява да възложи тези задължения на жените в семейството, и чрез същия процес контролира потока от жени при пазара на труда. В Италия жените все още са нужни у дома и капиталът все още се нуждае от тази форма на семейството. При настоящото ниво на развитие в Европа като цяло и на Италия в частност, капиталът все още предпочита да внася работната си сила под формата на милиони мъже от

се отнася към работата ѝ, така и както се отнася към ролята си като цяло, ще трябва да почака един по-късен текст, върху който работим в момента. В него мястото на жената е обяснено по един по-учленен начин от гледната точка на целия капиталистически цикъл; бел. авт.

6 Вж. „Въведение“, с. 7 [на Селма Джеймс към изданието, по което е направен преводът; бел. ред.]. Работната сила „е странна стока, защото не е предмет. Способността за труд почива само у човешко същество, чийто живот се похабява в производствения процес... *Да опишем неговото базисно производство и възпроизводство означава да опишем женския труд*“; бел. авт.

нискоразвити региони, докато в същото време нагиква жените у дома⁷.

А жените са полезни не само защото извършват тежкия домашен труд *без надница и без да стачкуват*, но и защото винаги приемат обратно вкъщи всички онези, които биват периодично изхвърляни от работните им места поради икономически кризи. Семейството, тази майчина люлка, винаги готова да помага и закриля във времена на нужда, е най-добрата гаранция, че безработните няма незабавно да се превърнат в орди от разрушителни загубенци.

Организираните партии на движението на работническата класа внимават да не повдигат въпроса за домакинската работа. Като изключим факта, че те винаги са третирали жените като по-низша форма на живот, даже и във фабриките повдигането на въпроса би означавало да се предизвика цялата основа на профсъюзите като организации, занимаващи се (а) само с фабриката; (б) само с измерван и „платен“ трудовен; (в) само с тази страна на надницата, която ни се дава, и не с онази, която бива взета обратно, т.е. инфлацията. Жените винаги са били принуждавани от партиите на работническата класа да отлагат освобождението си за някакво хипотетично бъдеще, подчинявайки го на придобивките, които мъжете - ограничени в обхвата на борбите си от тези партии - печелят „за себе си“.

В действителност всяка фаза от борбата на работническата класа закотвя подчинението и експлоатацията на жените на по-дълбоко ниво. Предложението домакинските да получават пенсии⁸ (и това ни

---

7 На това обаче се противодейства с една противоположна тенденция, да се дава достъп на жените до определени сектори в промишлеността. Различни потребности на капитала в рамките на един и същ географски сектор произвеждат различни и дори противоположни пропаганда и политики. Когато в миналото семейната стабилност се е основавала на относително стандартизирана митология (политиката и пропагандата като еднородни и официално необезпокоявани), днес различните сектори на капитала си противоречат един на друг и подкопават самото определение за семейството като стабилна, неизменна, „естествена“ единица. Класическият пример за това е разнообразието от възгледи и финансови политики за контрола на раждаемостта. Британското правителство наскоро удвои разпределените за тази цел средства. Трябва да проучим до каква степен тази политика е свързана с една расистка имиграционна политика, т.е. с манипулирането на източниците на зряла работна сила; и с ширешото се разяждане на работна етика, която резултира в движения на безработните и лишени от издръжки майки, сиреч с контролиране на ражданията, които замърсяват чистотата на капитала с деца-революционери; бел. авт.

8 Каквато сред много други е политиката на Италианската комунистическа

кара да се питаме защо пък не заплатя) служи само да оголи напълно готовността на тези партии да институционализират още повече жените като домакини, а мъжете - като платени роби.

Вече е ясно, че никоя от нас не вярва, че еманципацията, освобождението могат да бъдат постигнати чрез работа. Работата си е все така работа, било то въщи, или извън дома. Независимостта на платения работник значи само че той е „свободен индивид“ за капитала, колкото за жените, толкова и за мъжете. Тези, които се застъпват за възгледа, че освобождението на жената от работническата класа се таи в това, да си намери работа извън дома, са част от проблема, а не от решението. Робството на поточна линия не е освобождение от робството на кухненската мивка. Да се отрече това, означава и да се отрече самото робство на поточната линия, което доказва отново, че ако не знаеш как жените биват експлоатирани, то никога няма да можеш наистина да узнаеш как мъжете биват експлоатирани. Ала този въпрос е толкова ключов, че с него се занимаваме отделно. Това, което искаме да изясним тук, е, че при производството в един капиталистически организиран свят, чрез неизплащането на надница фигурата на началника се спотайва зад тази на съпруга. Съпругът изглежда като да е единственият получател на домашните услуги, а това придава прикрит и наподобяващ робство характер на домакинската работа. Чрез любящото им участие, чрез любящото им изнудване, съпругът и децата стават първите надзиратели, непосредствените инспектори на женския труд.

Съпругът е склонен да си чете вестника и да чака вечерята да му бъде сготвена и сервирана, дори и когато жена му ходи да работи, както той самият, и се прибира заедно с него. Очевидно, особената форма на експлоатация, представлявана от домакинската работа, изисква и една съответстващо особена форма на борба, а именно - женската борба *вътре в семейството*.

Ако не успеем да разберем изцяло, че именно това семейство е основният стълб на капиталистическата организация на работата, ако направим грешката да го смятаме само за надстройка, чиято промяна зависи само от етапите на борбата във фабриките, то тогава ще напредваме само към една куца революция, която винаги ще увековечава и влошава едно *базово противоречие в класовата борба, и то противоречие, функционално за капиталистическото развитие*. С

партия, която в продължение на няколко години предлагаше законопроект на италианския парламент, който щеше да предостави пенсии на жените у дома - и домакини. и самоиздържащи се жени, - когато навършат 55 години. Законопроектът никога не бе приет; бел. авт.

други думи, ние ще увековечаваме грешката да се смятаме за производителки единствено на потребителни стойности, да смятаме домакинните за външни на работническата класа. Дотогава, докогато домакинните се смятат за външни на класата, във всеки един момент и на всеки етап класовата борба бива възпрепятствана, обърквана и е неспособна да открие пълния спектър на действието си. Не е наша задача да доразвиваме тази точка. Изобличаването и осъждането на домакинската работа като маскирана форма на производителен труд обаче повдига редица въпроси както относно целите, така и относно формите на борбата на жените.

Социализиране на борбата на изолирания работник

Всъщност искането, което ще последва - а именно, „плашайте ни надници за домакинстването”, - в светлината на сегашните отношения на силите в Италия ще рискува да изглежда, като че ли искаме още повече да затвърдим положението на институционализирано робство, произведено от положението на домакинстването - следователно едно такова искане оперира на практика едва-едва като мобилизираща цел⁹.

9 Днес искането за надници за домакинската работа се поставя на преден план все по-често и с все по-малко съпротива от страна на женското движение в Италия и другаде. От черновата на този документ насам (юли 1971 г.), дебатът се задълбочи и много неясноти, дължащи се на относителната новост на дискусиата, се разсеяха. Но преди всичко тежестта на потребностите на пролетарските жени не само радикализира исканията на движението. Тя ни даде по-голяма сила и увереност да ги издигнем. Преди една година, в началото на движението в Италия, ги имаше онези, които все още си мислиха, че Държавата лесно би могла да задуши женския бунт срещу домакинската работа, като му „изплати” месечна издръжка от 7-8 лири, както вече бяха правили със зависимите от пенсии „окаяници на света”.

Сега тази несигурност е като цяло разсеяна.

И е ясно, че във всеки случай искането за надница за домакинска работа е само основа, перспектива, от която се тръгва, чиято заслуга е да свърже непосредствено потисничеството на жените, подчинението и изолацията с тяхната материална основа: женската експлоатация. В този момент вероятно това е основната функция на искането за надници за домакинска работа.

Това още веднъж ни дава признак за борба, посока в организационните условия, в които потисничеството и експлоатацията, ситуацията на каста и класа, се оказват неразривно свързани.

Следователно въпросът е да развием форми на борба, които не оставят домакинята да си седи мирно вкъщи, най-много в готовност да се включва в спорадични демонстрации по улиците, в очакване на заплата, която никога няма да плати за нищо; по-скоро трябва да открием форми на борба, които скъсват непосредствено със структурата на домакинската работа и я отхвърлят абсолютно, отхвърлят ролята ни на домакини и дома като гетото на нашето съществуване, защото проблемът е това, не само да спрем да вършим тази работа, но и да прекършим цялостната роля на домакинята. *Изходната ни точка е не как да вършим домакинската работа по-ефективно, а как да намерим мястото си като участнички в борбата, т.е. не като по-висока производителност на домашния труд, а по-голяма подливност в борбата.*

За да можем незабавно да отхвърлим връзката между времето, използвано за домакинстване, и това, което не отива за домакинстване, не е необходимо ежедневно да прекарваме време в гладене на чаршафи и пердета, в ежедневно лъскане на пода, докато заблести, нито пък да бършем прах. И въпреки това много жени все още правят това. Очевидно не поради глупост: още един път ни се напомня за паралела, направен по-горе с училището за образование със специални нужди. Вдействителност единствено в тази работа жените могат да реализират идентичност точно защото, както казахме преди, капиталът ги е изключил от процеса на социално организирано производство.

Но от това не следва автоматично, че да бъдеш изключена от социализираното производството, означава да бъдеш изключена от социализираната борба: борбата обаче изисква време отвъд домакинстването и същевременно предоставя на жената идентичност, алтернативна на жената, която преди това тя намираше само на нивото на домашното гето. В социалността на борбата жените откриват и упражняват власт, която им дава на практика нова идентичност. *Новата идентичност е и може да бъде единствено една нова степен на социална власт.*

Възможността за социална борба възниква от *социално производителния* характер на женската работа у дома. Не само и предимно социалното обслужване, предоставяно вкъщи, е това, което прави ролята на жените социално производителна, въпреки че към момента това обслужване се отъждествява с ролята на жените. Но капиталът може да подобри условията на този труд технологически. Това, което

Практическият, продължаващ превод на тази перспектива е задачата, пред която движението в Италия и в други страни се изправя; бел. авт.

капиталът не иска да направи засега, поне в Италия, е да унищожи позицията на домакинята като опорна точка на атомарното семейство. Поради тази причина няма смисъл да чакаме автоматизацията на домакиняската работа, защото тя никога няма да се случи: поддръжката на атомарното семейството е несъвместима с неговата автоматизация. За да го автоматизира наистина, капиталът ще трябва да унищожи семейството, такова, каквото го познаваме; сиреч то ще бъде тласнато да се *социализира*, за да може да се автоматизира напълно.

Но ние знаем твърде добре какво означава автоматизацията ѝ: точно обратното на Парижката комуна!

Новият скок, който капиталистическата реорганизация може да направи и който вече може да се предвкуси в САЩ и по-развитите капиталистически страни като цяло, има за цел да унищожи предкапиталистическите отношения на производство у дома чрез конструирането на семейство, което по-пълно да отразява капиталистическото равенство и неговото господство чрез кооперативен труд; да надхвърли „незавършеността на капиталистическата модернизация“ у дома с една предкапиталистическа, несвободна жена като нейна опорна точка, а семейството по-плътено да отразява в своята форма капиталистическата си производителна функция - възпроизводството на работната сила.

Да се върнем тогава на казаното по-горе: жените, домакините, като се идентифицират с дома, са склонни да се отнасят към работата си с натрапчив перфекционизъм. Всички знаем добре поговорката, че винаги може да се намери работа из къщи.

Те не виждат отвъд четирите си стени. Положението на домакинята като предкапиталистически начин на труд, а впоследствие и съответната наложена ѝ „женственост“, я кара да вижда света, другите и цялостната организация на работата като нещо неясно, по същество непознато и непознаваемо; неизживявано; възприемано само като сянка зад раменете на съпруга, който излиза всеки ден и се среща с това нещо.

Затова, когато казваме, че жените трябва да преобърнат отношението на времето за домакиняска работа към това за недомакиняска и да започнат да излизат от дома, имаме предвид, че изходната им точка трябва да бъде именно тази готовност да унищожат ролята на домакинята, за да започнат да се събират с други жени не само като съседки и приятелки, но като колежки и антиколежки; като така разрушат традицията на усамотената жена, с всичките ѝ съперничества, и изградят отново една действителна солидарност сред жените: не солидарност за защита, а солидарност за атака, за организирането на борбата.

Обща солидарност срещу обща форма на труда. По същия начин,

жените трябва да спрат да общуват с мъжете и децата си само като съпруги и майки, т.е. само по време на вечерята, след като те са се прибрали от извъндомашния свят.

Всяко място на съпротива извън дома, *именно защото всяка сфера на капиталистическата организация предполага дома*, предоставя на жените шанс за нападение; събрания във фабриката, в квартала, студентски събрания, всяко едно от тях е легитимно пространство за борбата на жените, където жените могат да се изправят пред и да се конфронтират с мъжете - жени срещу мъже, ако искате, но като индивиди, а не като майка-баща, син-дъщеря, с всички възможности, които това предоставя за експлоатирането извън дома на противоречията, на фрустрациите, които капиталът е искал да имплодира в семейството.

Нов компас за класовата борба

Ако по време на работническите събрания жените поставят искания за премахването на нощната смяна, защото през нощта, освен сън, на човек му се иска и да прави любов - а това не е същото като да правиш любов през деня, ако жените работят през деня, - то това ще унапреди собствените им независими интереси като жени срещу социалната организация на труда, които отказват да бъдат незадоволени майки за съпрузите и децата си.

Но при тази нова намеса и конфронтация жените също се изказват за това, че интересите им като жени не са - както им е било казвано - отделени от и чужди на интересите на класата. Твърде дълго политическите партии, особено тези на левицата, и профсъюзите определяха и ограничаваха сферите на борбата на работническата класа. Да правиш любов и да отказваш да работиш нощна смяна, за да можеш да правиш любов, *е в интерес на класата*. Да проучим защо пък жените, а не мъжете, повдигат този въпрос означава да хвърлим нова светлина върху цялата история на класата.

Да срещнеш синовете и дъщерите си на студентско събрание, значи да ги откриеш като индивиди, които говорят сред други индивиди; значи също и да представиш себе си пред тях като индивид. Много жени са правели аборти и още повече са раждали. Не можем да разберем какво пречи да изразят мнението си първо като жени, независимо дали са студентки или не, по време на студентско събрание на студентите по медицина. (Примерът с медицинския факултет не е случаен. Виждаме още веднъж експлоатацията на работниците в аудиторията или в клиниката не само когато треторазредни пациенти са ползвани

изключително за опитни плъхове при изследвания. Специално жените са главен обект на експериментиране и също на сексуално презрение, садизъм и професионалната арогантност на докторите.)

Да обобщим: в най-важа се превръща именно тази експлозия на женското движение като израз на специфичността на женските интереси, досега кастрирано от всичките си връзки от страна на капиталистическата организация на семейството. Борбата трябва да се проведе във всяка сфера на това общество, всяка от които се основава именно на потискането на подобни интереси, тъй като цялостната класова експлоатация е построена върху специфичното опосредстване на експлоатацията на жените.

И така, като женско движение, сме задължени да посочим всяка отделна област, в която тази експлоатация е разположена, т.е. трябва да възвърнем цялостната специфичност на женския интерес в хода на провеждането на борбата.

Всяка възможност е добре дошла: домакини от семейства, заплашени с насилствено изгонване от дома, могат да възразят, че домакинската им работа в пъти надхвърля неизплатения наем. В покрайнините на Милано много семейства вече подеха този форма на борба.

Домашните електроуреди у дома са чудесно нещо, но за работниците, които ги правят, да произвеждат по много такива, означава потрошаване на време и самоизтощение. Това, че всяка заплата трябва да изкупи всички уреди, е тежко и предполага, че всяка жена трябва да борави с тези уреди сама; а това значи само че тя е блокирана въщи, но сега на по-механизирано ниво. Работник с късмет - съпруга с късмет!

Въпросът не е да имаме комунални столови. Нека не забравяме, че капиталът първо прави „ФИАТ“ за работниците, а после столовите им.

Поради това, да изискваме комунална столва в квартала, без да интегрираме това искане като практика на борбата срещу организацията на труда, срещу работното време, рискува да даде тласък на един нов скок, който, на общностно ниво, ще прегрупира не някой друг, а жените в някаква примамлива работа, тъй че после всички ние ще имаме възможността на обяд да ядем колективно боклуци в столовата.

Искаме да се знае, че това не е столовата, която желаем да имаме, нито пък искаме детски центрове или детски градини от същия порядък¹⁰. И столови искаме, и детски градини, и перални, и миялни,

---

10 Налице е известно объркване около това, което казахме за столовите. Подобно объркване имаше и в дискусиите в други страни освен в Италия относно надниците за домакинската работа. Както обяснихме по-рано, до-

но искаме също да имаме и избор: да ядем насаме, с малцина, когато пожелаем, да имаме време да сме с децата си, с родителите си, с болните, когато и където искаме. Да „имаш време” означава да работиш по-малко. Да имаш време да си с децата, болните и възрастните не означава да търчиш за бързо посещение към гаража, където да разтовариш децата, родителите ти или роднината ти инвалид. Означава, че ние, първите подлежащи на изключване, подемаме инициативата в тази борба, така че всички други изключени хора - децата, възрастните и болните - да могат да си присвоят отново социалното богатство; да бъдат реинтегрирани с нас, а всички ние с мъжете, не като зависещи от тях, а автономно, каквото ние жените искаме за себе си; защото тяхното изключване от прекия производителен социален процес, подобно на нашето, е произведено от капиталистическата организация.

Отказът да се работи

Оттук насетне ние трябва да отхвърлим домакинската работа като женска работа, като наложена ни работа, която никога не сме измисляли, която никога не ни е била заплащана, с която са ни принуждавали да се справяме в рамките на абсурдно дълги часове, по 12 или 13 часа дневно, за да ни насилят да си стоим въщи.

Трябва да се измъкнем от дома; трябва да отхвърлим дома, защото искаме да се обединим с другите жени, да се борим срещу всички ситуации, които предполагат, че жените си седят въщи; да свържем борбите си с тези на хората от гетото, независимо дали гетото е детска градина, училище, болница, дом за възрастни или приют. Да изоставим дома, е вече форма на борба, понеже социалното обслужване, което извършваме в него, ще бъде преустановено при тези условия, и така всички, които работят извън дома, следователно ще изискат

макинската работа е институционализирана също като заводската работа и крайната ни цел е да унищожим и двете институции. Но встрани от това за кое искане говорим, има неразбиране за това какво е искане. То е цел, която не е просто предмет, а подобно на капитала във всеки един момент, е по същество етап от антагонизма на социалните отношения. Дали столовата или заплатата, които ще си спечелим, ще бъдат победа или поражение, зависи от силата на нашата борба. От тази сила зависи дали целта е повод за капитала да контролира по-рационално труда ни, или е повод за нас да отслабим хватката му върху този контрол. Каква форма приема целта, щом я постигнем, дали ще са заплати, столови или безплатен достъп до контролиране на раждането се появява, и в действителност се създава, в борбата, и регистрира степента на власт, която сме постигнали в тази борба; бел. авт.

ношения досега от нас товар да бъде хвърлен точно там, където му е мястото - върху раменете на капитала. Това изменение в обхвата на борбата ще бъде толкова по-стихийно, колкото по-стихийно ще бъде отказът от домакинската работа от страна на жените, детерминиран на масово равнище.

Работническото семейство ще бъде пречупено по-трудно, защото то е подпората на работника, но като работник, и по тази причина - подпора на капитала. Подпората на класата зависи от това семейство, а също и оцеляването ѝ - *но жената плаща тази цена срещу самата класа*. Жената е робинята на платения роб, а нейното робство гарантира робството на мъжа ѝ. Също като профсъюза, семейството защитава работника, но също гарантира, че той и тя никога няма да бъдат друго, освен работници. И заради това борбата на жената от работническата класа срещу семейството е решаваща.

Срещите с други жени, които работят къщи или във от дома, ни позволява да разполагаме с нови шансове за борба. В степенга, в която борбата ни е борба срещу работата, тя е вписана в борбата, която работническата класа провежда срещу капиталистическия труд. Но в степенга, в която експлоатацията на жените чрез домакинска работа си има своята специфична история, обвързана с оцеляването на атомарното семейство, специфичният ход на тази борба, която трябва да премине през разрушението на атомарното семейство, както то е устроено от капиталистическия социален порядък, добавя ново измерение към класовата борба.

[...]

Жените и борбата да не се работи

Нека обобщим. Ролята на домакинята, зад чиято изолация се крие общественият труд, трябва да бъде унищожена. Ала алтернативите ни са строго определени. Досега митът за женската неспособност, коренящ се в образа на изолираната жена, зависима от нечий друг доход и следователно - скроен от съзнанието на някой друг, беше разбит само от едно действие: жената, получаваща собствена надница, която пречупва гръбнака на личната икономическа зависимост, която създава собствения си независим опит в света извън дома, която извършва обществен труд в обобществена структура, било то в завод или канцелария, и която на тези места отпочва нейни собствени форми на социален бунт заедно с традиционните форми на класата. *Настъпването на женското движение е отхвърляне на тази алтернатива.*

Самият капитал се възползва от същия тласък, който създаде движението - отказа от страна на милиони жени от традиционно им място, - за да образува наново работната сила, включвайки нарастващ брой жени. Движението може да се развие само в опозиция на това. Със самото си съществуване то налага, и трябва да налага чрез нарастваща артикулация в действието, че жените отхвърлят мита за освобождение чрез работа.

Защото сме работили достатъчно. Изкълцали сме милиарди тонове памук, измили сме милиарди съдове, изтъркали сме милиарди подове, напечатали сме милиарди думи, свързали сме милиарди радиоприемници, изпратили сме милиарди пелени, и ръчно, че и в пералнята. Всеки път, когато са „ни допусkali в” някой традиционно мъжки анклав, е било, за да открият ново ниво на експлоатацията ни. Тук пак трябва да направим паралел, колкото и да е различен, между ниското развитие в Трети свят и ниското развитие в метрополията - по-точно, в кухните на метрополиите. Капиталистическото планиране предлага на Третия свят да се „развие”; че в допълнение към днешните му агонии, и то същ трябва да изстрада агонията на една индустриална контрареволуция. На жените в метрополиите им е била предлагана същата „помощ”. Но тези от нас, прекрачили извън дома си да работят, защото е трябвало, или за да си помогнем, или поради икономическа независимост, предупреждаваме останалите: инфлацията ни е занетила към този проклет секретарски отдел или поточна линия и тук няма спасение. Трябва да отхвърлим развитието, което ни предлагат. Но борбата на работещата жена не е да се върне към изолацията въщи, колкото и привлекателно да изглежда понякога това в понеделник сутрин; колкото и борбата на домакинята е да размени каторгата на дома с устрояването пред бюрото или машината, колкото и привлекателно да изглежда понякога това, сравнено със самотата в апартамента на дванадесетия етаж.

Жените трябва изцяло да открият собствените си възможности - които не се състоят нито в кърпенето на чорапи, нито в превръщането им в капитани на трансатлантически кораби. И даже по-добре от това: ние *може* и да искаме да вършим тази работа, само че сега тя не може да се намира никъде другаде, освен в историята на капитала.

Предизвикателството пред женското движение е да изнамери модели на борба, които, докато освобождават жените от дома, същевременно избягват двойното робство, от една страна, и предотвратяват друга степен на капиталистически контрол и прегрупиране, от друга. *Това е в края на краищата разделителната линия между реформизма и революционната политика в женското движение.*

Изглежда историята познава съвсем малко жени-гении. Такива не може да има, понеже, бидейки изолирани от социалните процеси, не можем да видим по какви въпроси могат да упражнят гения си. Сега разполагаме с един въпрос - този за самата борба.

Фройд е казал и че всяка жена по рождение страда от „завист към пениса“. Той забравил да добави, че това чувство на завист започва от момента, в който тя приема, че да имаш пенис, значи да имаш власт. Той дори в още по-малка степен е осъзнал, че традиционната власт на пениса слага начало на една изцяло нова история в онзи миг, в който разделението на мъжа от жената се превръща в капиталистическо разделение.

И тук започва нашата борба.

Мариароса Дала Коста,
29 декември 1971 г.

Превод от английски език: Жана Цонева

